

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

КАФЕДРА ХОРЕОГРАФІЇ

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА: ТВОРЧИЙ ПРОЕКТ З
ПОЯСНЮВАЛЬНОЮ ЗАПИСКОЮ**

на здобуття освітнього ступеня Магістр

на тему: «ЛІТЕРАТУРНИЙ ОБРАЗ МАРУСИ ЧУРАЙ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ОДНОЙМЕННОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПОСТАНОВКИ»

Виконала: здобувачка II курсу

групи МХР-31-22

Спеціальність 024 Хореографія

Коротенко Ольга Сергіївна

Науковий керівник: доцент, професор
НАКККІМ

Корисько Наталія Михайлівна

Рецензент: кандидат мистецтвознавства,
доцент

Левко Вероніка Іванівна

Допустити до захисту

протокол засідання кафедри від _____ № _____

Завідувач кафедри _____ професор Вантух М.М.

м. Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ МАРУСІ ЧУРАЙ.....	7
1.1. Історіографія дослідження.....	7
1.2. Відтворення образу Марусі Чурай в історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай».....	17
1.3. Інтерпретації історії Марусі Чурай в інших видах мистецтва.....	25
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І.....	33
РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ЗАДУМУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПОСТАНОВКИ МАРУСЯ ЧУРАЙ.....	35
2.1. Обґрунтування вибору теми. Лібрето.....	35
2.2. Вид. Форма. Жанр. Ідейно-тематичний аналіз.	39
2.3. Шляхи та методи реалізації творчого задуму. Сценарно-композиційний план.....	41
2.4. Характеристика дійових осіб.....	52
2.5. Музичний матеріал, його особливості.....	54
2.6. Опис костюмів.....	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	60
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Україна в різні періоди становлення своєї державності переживала складні процеси та випробування. Але наш народ впорався з ними, адже історію країни створюють її люди.

Історія України славиться великою кількістю визначних постатей, чия діяльність вплинула на становлення держави та національної самосвідомості та розвиток культури. Українська земля славиться талановитими людьми, які в різні часи прославляли нашу державу, в тому числі й за кордоном. Напевно, не знайдеться українця, який би не чув про великих гетьманів Івана Мазепу та Богдана Хмельницького, політичних діячів Михайла Грушевського та Степана Бандеру, які прагнули відродити національну гідність, повагу українського народу, як в самих українців, так і в усього світу. Це саме ставили за мету собі і всесвітньовідомі українські діячі культури і мистецтва. Леся Українка, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко – цей перелік можна було б продовжувати довго, так як применшити значимість жодного з людей, які формували нашу історію не припустимо. Кожен з них гідний того, щоб про них пам'ятали і увіковічнювали цю пам'ять у творах мистецтва. Зокрема, в хореографії.

В кваліфікаційній роботі звертається увага на легендарну постать Марусі Чурай, талановитої піснярки, чії пісні сприяли формуванню патріотичності серед українців. Проста дівчина з села часів Національно-визвольної війни, Маруся змогла створити пісні, які знають і донині. В них оспівується героїзм та хоробрість козацтва, описуються побутові стосунки між людьми. В її піснях зберігся колорит і характер українського народу, тож цю культурну спадщину має оберігати і наше покоління, і наші нащадки. Хай існування дівчини на ім'я Маруся Чурай документально не доведене, але багато українських дослідників стверджують протилежне. І доти, поки немає заперечень з приводу того, що вона є автором низки відомих українських

пісень, вона житиме в пам'яті українського народу, як « пісенне диво України», «дівчина з легенди», «українська Сапфо».

Тож питання збереження пам'яті про Марусю Чурай через призму хореографічного мистецтва є **актуальним**. Особливо зараз, в період сьогодення, коли українці наново переживають період самоусвідомлення та самоствердження себе як унікальної нації.

Метою дослідження є втілення образу Марусі Чурай в хореографічній постановці.

Основні завдання, що поставлені в роботі для досягнення кінцевої мети:

1. Дослідити життєвий шлях Марусі Чурай.
2. Дослідити історичні джерела, в яких описується життя піснярки Марусі Чурай.
3. Ознайомитись з літературними творами, в основу яких взято історію Марусі Чурай.
4. Проаналізувати художньо-аналітичні основи реалізації творчого задуму постановки «Маруся Чурай»
5. Створити лібрето, в якому в повній мірі відображався життєвий шлях піснярки.
6. Підібрати музичне оформлення, яке б допомогло розкрити образи головних героїв постановки.
7. Продемонструвати ескізи костюмів виконавців, які б допомогли підкреслити особистісні характеристики героїв постановки.

Об'єкт дослідження історична постать Марусі Чурай в контексті історії України.

Предмет дослідження образ Марусі Чурай в хореографічному мистецтві

Методи дослідження:

- Аналітичний (знайомство з літературою різних та нетипових жанрів задля розуміння шляху побудови змісту нашого дослідження);
- Історіографічний (ознайомлення та вивчення джерел наукового спрямування);
- Фактологічний (аналіз архівних джерел для розмежування фактів історично правдивих від вигадок та художнього прикрашення);
- Порівняльний метод (дослідження перетворень та зміни подачі інформації щодо предмету та об'єкту нашого дослідження протягом головних віх його історії)
- Систематизаційний (групування наявної інформації по процесуальним віхам протягом історичного періоду та подальше формування заключних висновків по наявним джерелам).

Наукова новизна:

- шляхом виражальних засобів хореографії втілено образ Марусі Чурай в постановці «Маруся Чурай»
- перенесено фрагмент історії життя Марусі Чурай на драматургічну побудову хореографічного твору
- проаналізовано найрізноманітніші джерела, в яких описувалось життя Марусі Чурай.

Практичне значення. На сьогоднішній день українське мистецтво вийшло на новий рівень розвитку – усі існуючі надбання піддаються переосмисленню та набувають нового забарвлення. Теоретичний та практичний матеріал дослідження можна використовувати у подальших дослідженнях; лекційних та практичних нарадах зі здобувачами підготовки фахівців культурно - мистецького спрямування, зокрема хореографії; в практичній роботі аматорських хореографічних колективів.

Апробація результатів дослідження. Наукові та практичні результати роботи доповідались і обговорювались на міжнародній науково-практичній конференції:

- В VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі» (1-2 червня 2023 р.)

Публікації. За матеріалами дослідження опублікована стаття:

Коротенко О. С. Героїчний образ Марусі Чурай в хореографічному творі // Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі : матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 1-2 червня 2023 р.) Київ: НАККІМ, 2023, с.161.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи : відповідає поставленій меті та завданням дослідження , що відповідно, обумовлюється темою роботи . Дослідження складається зі вступу, двох основних розділів, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 73 сторінки, із них основний текст складає 63 сторінки.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ МАРУСІ ЧУРАЙ.

1.1. Історіографія дослідження

На жаль, про Марусю Чурай на сьогоднішній час не залишилось жодного документального підтвердження її існування. Через це її називають «дівчиною з легенди». Її життя – це переплетіння художніх образів з реальними фактами. Усі записи про смерть Марусі, що були записані в повітових книгах, згоріли під час полтавської пожежі 1658 р.[26] Письменник Григорій Квітка-Основ'яненко зібрав про неї велику кількість матеріалів, але вони також були загублені, як і весь архів письменника.[5] Тож навіть дата народження української легенди була приблизною – орієнтовно 1625 рік, часи Хмельниччини, Національно-визвольної боротьби Богдана Хмельницького. В Центральній науковій бібліотеці АН УРСР (НБУ ім. Вернадського), в середині ХХ ст., начебто знайшли документ, в якому описувався життєвий шлях дівчини, який був дуже схожий на шлях Марусі, проте він також був втрачений у фондах. Тому все життя Марусі оповите таємницею – в наш час ми можемо лише здогадуватись, що є правдою, а що – домислом.

У 60-х роках ХХ ст. історією Марусі Чурай зацікавився український фольклорист та літературознавець Григорій Нудьга. Він взяв за основу легенди пісню «Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці». Дослідивши її витоки, він дізнався, що пісня вважалась народною, а вперше опублікована була в ХІХ ст. Сюжет пісні став основою для п'єси Кирила Тополі «Чари» (1837 рік)[5].

Одним з джерел, на які можна орієнтуватись при вивченні життя Марусі Чурай, є нарис письменника середини ХІХ століття Олексія Шклярєвського. У 1877-1878 роках він опублікував в у журналі «Бджола» біографічний нарис про піснярку. Шклярєвський описував дівчину так:

«Дрібненька (тобто невелика на зріст, трохи худорлявенькая, мініатюрна складена), струнка, як струна, з маленьким, але рельєфно окресленим під тонкою вишитою сорочкою бюстиком, з маленькими ручками і ніженьками. з привітним виразом ласкавого, матового кольору, засмаглого личка, на якому виступав рум'янець, з карими очима під густими бровами і довгими віями... Голівку дівчини покривало розкішне, чорне як смола, волосся, заплетене ззаду в густу широку косу до колін. Чарівність дівчини довершував маленький ротик з білими, як перламутр, зубками, закритий, мов червоний мак, рожевими губками... Але при цьому у Марусі було круте, трохи випукле гладеньке, сухе чоло і трохи дугоподібний, енергійний, з горбинкою ніс».

[13] Описував зовнішність дівчини фольклорист по портрету Марусі, який він бачив у дитинстві, коли був в гостях у Г. Квітки-Основ'яненка. Нарис Шкляревського був своєрідною інтерпретацією повісті А. Шаховського, в якій вперше згадувалась героїня на ім'я «Маруся Чурай». В цій повісті було багато народних пісень. Шаховський же описував зовнішність дівчини, спираючись на слова сучасника Марусі: ««чорні очі її горіли як вогонь в кришталевій лампаді; обличчя було біле, як віск, стан високий і прямий, як свічка, а голос... Ах що то за голос був! Такого дзвінкого і солодкого співу не чувано навіть від київських бурсаків».[12] Ймовірно, різниця в описі зумовлена тим, що за портретом важко дати точний опис кольоротипу обличчя і, тим більше, визначити її зріст. Проте, їх зіставлення дає змогу визначити основні риси Марусі і уявити її зовнішній вигляд.

Вважається, що саме Шкляревський сформував цілісний образ Марусі, взявши за основу її особистісні переживання, втілені в піснях.

Історія Марусі Чурай надихнула багатьох письменників на створення власних творів, сюжет яких або нагадує, або ж повністю відтворює події її життя. Ольга Кобилянська і «У неділю рано зілля копала», Ліна Костенко і «Маруся Чурай», М. Старицький і його драма «Ой не ходи Грицю», Р. Бораковський і «Маруся Чурай – українська піснетворка», «Чураївна»

В.Самійленка – це неповний список письменників, на чію творчість вплинула ця легенда. Київський історик Яків Гордієнко описав біографію Марусі в книзі «Errare humanum est: Нариси з українського примарознавства».

Марусі Чурай приписують авторство понад 40-ка народних пісень. Через це її слава поширилась за межі Полтавщини. Якщо вірити переказам, вона віршувала і наспівувала навіть в звичайній розмові, і її рядки підхоплювала молодь та селяни. Найпопулярнішими піснями, які відомі й донині, є : «Засвіт стали козаченьки», «Віють вітри, віють буйні...», «Сидить голуб на березі», «Зелененький барвіночку», «На городі верба рясна», «Котилися вози з гори», «Ой, не ходи Грицю, та й на вечорниці», « Грицю-Грицю до роботи» та ін.[29] Половина пісень збереглась завдяки невідомому бухгалтеру Селегню. Ще у 1853 році він створив рукописний альбом, в який записав її пісні. Приписка до альбому містила наступні слова : « Ці пісні створені Марусею, дочкою бравого полтавського урядника Гордія Чурая». [5]

Згідно з легендою, Маруся походила з козацького роду. Її батько, Гордій Чурай, був полковим осавулом, якого вважали народним героєм. Будинок Чурая стояв на березі Ворскли, неподалік від місця, де у 1650 році було побудовано Хрестовоздвиженський монастир, вцілілий і до наших днів. Він був дуже відважним і загинув, коли Марусі навіть не сповнилося 13 років. Під час бою під Кумейками (1637 р.) Гордій разом з гетьманом Павлюком потрапив до полону польського коронного гетьмана М. Потоцького – його стратили у Варшаві (1638 р.). Після смерті Чурая односельчани з повагою ставились до його жінки та обдарованої доньки і допомагали їм [12].

Талановита і гарна, Маруся мала популярність серед юнаків. Серед її шанувальників значно вирізнявся реєстровий козак Полтавського полку Іскра. Шклярєвський в своєму нарисі називає Іскру Петром і приписує йому родинні зв'язки з полковником Іваном Іскрою, якого в подальшому стратив

Іван Мазепа. О. Шаховський, в свою чергу, називає Іскру Кіндратом, спираючись на фольклорні матеріали. Але справжнє ім'я закоханого парубка – Іван. Це в своїй праці довів В.Л. Модзалевський. Іван Іскра є сином гетьмана Якова Іскри-Остринина і батьком згаданого вище полковника Івана Іскри.

Іван Іскра був прихильником Богдана Хмельницького – гетьман високо цінив в Івані хоробрість, самовідданість і патріотизм. Іскра був благородним та справедливим юнаком і палко любив Марусю. В своїх почуттях він їй не зізнавався, бо знав, що вона кохає Гриця.

Гриць був сином хорунжого Полтавського полку. В повісті О. Шаховського його зовнішність збігається з описом самої Марусі в одній з пісень :

«Коли б же я знала, маляра б найняла,

Його біле личко та й намалювала.

Карі оченятка, котрі я любила,

його русі кудрі я б позолотила.»[12]

Гриця характеризували як людину слабовольну та безхарактерну – він в усьому слухався матір, яка була проти його весілля з Марусею. Натомість, мати хотіла, щоб Гриць одружився на племінниці полковника Мартина Пушкаря, Галі Вишняк. Хлопець не приховував своїх намірів від дівчини і часто не приходив на призначені зустрічі. Маруся через це засмучувалась і писала наступні рядки:

«Болить моя головонька від самого чола:

Не бачила миленького ні тепер, ні вчора,

Ой бачиться, не журюся, в тугу не вдаюся,

А як вийду за ворота, од вітру валюся.

Ой бачиться, що не плачу, самі сльози ллються:

Од милого нема людей, од нелюба шлються.» [12]

З цих рядків можна зробити висновок, що Гриць, на відміну від Іскри, не засилав до неї сватів.

В інших рядках вона висловлює сумнів щодо щирості почуттів Гриця до неї:

«Ішов милий горонькою,

Мила — під горою,

Зацвів милий роженькою,

Мила — калиною.

—Ой ти живеш на гороньці,

А я під горою;

Чи ти тужиш так за мною,

Як я за тобою?»[12]

Щиро кохаючи Гриця, Маруся добре знала його вади і висміювала їх у гумористичних та жартівливих піснях:

«Грицю, Грицю, до роботи! —

В Гриця порвані чоботи...

Грицю, Грицю, до телят! —

В Гриця ніженьки болять...»[12]

А в наступних рядках натякала на те, що Гриця не цікавило нічого, крім неї:

«Грицю, Грицю, до Марусі!

— Зараз, зараз уберуся!» [12]

В своїх піснях Маруся також підкреслювала те, що Гриць безумовно слухається матір – її вона згадує в своїх рядках доволі часто:

«Чом ти мене не послухав, як тобі казала:
 «Ходім, серце, повінчаймось, щоб мати не знала».
 Ти все неньку свою слухав, мене покидаєш,
 Покидаєш сиротину, іншої шукаєш.» [12]

Навесні 1648 року почалась Національно-визвольна війна українського козацтва проти польської шляхти. До боротьби під керівництвом Богдана Хмельницького приєднався і Полтавський полк, в тому числі, і Іван Іскра з Грицем Бобренком. Очікування повернення Гриця з війни стало для Марусі тяжким випробуванням яке, однак, посприяло створенню ще однієї відомої та популярної пісні, яка і досі є символом мужності козацтва. В наші дні її виконують в маршовому темпі – під неї нерідко здійснюють хореографічні постановки. Маруся ж виконувала її повільно і тужливо:

«Засвіт встали козаченьки
 В похід з полуночі,
 Заплакала Марусенька
 Свої ясні очі...»[12]

Наразі перший рядок пісні змінили на «Засвистали козаченьки», через незручність артикуляції початкового варіанту та збільшення темпу виконання. Окрім того, що пісня має історичну цінність – в ній відображається підготовка козаків до походу, а саме, необхідність зборів до сходу сонця, - вона відображає ще й взаємини Марусі та матері Гриця:

« Ой бог знає, коли вернусь,
 У яку годину.
 Прийми ж мою Марусеньку,
 Як рідну дитину.
 Прийми ж її, матусенько,
 Бо все в божій волі,

Бо хто знає, чи жив вернусь,
Чи ляжу у полі!»[12]

На що Бобренчиха відповідає Грицю:

Яка ж би то, мій синочку,
Година настала,
Щоб чужая дитиночка
За рідную стала?»[12]

Ці рядки в повній мірі відображають ставлення Бобренчихи до небажаної невістки і загострюють конфлікт між ними.

Існує припущення, що саме в цей період Маруся створює такі пісні, як: «В огороді хмелинонька грядки устилає», «Шумить-гуде дібровонька». Сумуючи за грицем, Маруся відправляється на прощу до Києво-Печерської Лаври, сподіваючись віднайти спокій у молитвах. Тут вона створює одну з найкращих пісень, яку Іван Котляревський в подальшому використав у п'єсі «Наталка Полтавка» - «Віють вітри, віють буйні». В цій пісні змальовуються спогади Марусі про щасливі дні з Грицем:

«Не допоможуть сльози щастю,
Серцю легше буде,
Хто щаслив був хоч з часочок,—
Повік не забуде.
Єсть же люди, що і моїй
Завидують долі;
Чи ж щаслива ж та билінка,
Що росте у полі.
Що у полі, на пісочку,
Без роси, на сонці...
Тяжко жити без милого
На чужій сторонці!»[12]

Восени 1648 року польський король Ян-Казимир запропонував Богдану Хмельницькому перемир'я, на що гетьман відповів згодою. Козаки, скориставшись можливістю, повернулись додому. Маруся чекала Гриця, але він так і не з'явився. Натомість, дівчина дізналась від Івана Іскри про те, що її коханий одружився з Галею Вишняк. Як писав О. Шаховський, Маруся так і не змирилась зі зрадою коханого і вирішила покінчити з життям, кинувшись у Ворсклу з греблі. Іван Іскра врятував дівчину, після чого ще допомагав матері доглядати її. Про імовірність того, що вона справді намагалась вчинити самогубство, свідчать такі рядки:

«...плаче і ридає,
 долю свою проклинає:
 — Ой недоле, всім немила,
 Чом ти мене не втопила?
 Краще було б утопити,
 Аніж з милим розлучити.»[12]

Більше того, це була не остання спроба, так як інші рядки свідчать про те, що Маруся так і не полишила думки про смерть:

«Скарай, боже, мене з неба,
 Бо життя мені не треба.
 Ой піду я утоплюся
 Або в камінь розіб'юся...»[12]

Як пише у своїй повісті О. Шаховський, після спроби самогубства Маруся захворіла, але про помсту Грицю не думала. На таку думку її наштовхнули відвідини вечорниць, влаштованих дочкою полтавського старшини Меласі Барбаш. Побачивши Гриця з його молодією дружиною Галею, Маруся відчула сильні ревності – її жіноче самолюбство було ображеним і це наштовхнуло її на створення плану страшної помсти. Маруся була дуже сильною і вольовою, тому зовнішньо не показала свого

справжнього душевного стану – навпаки, своєю чарівністю вона змогла знову привернути увагу коханого і запросити його до себе. Подальші події описані в одній з найвідоміших пісень Марусі:

«Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці,
Бо на вечорницях дівки-чарівниці.» [12]

Далі вона детально описує послідовність дій, що допомогли їй здійснити свій задум щодо помсти Грицю:

«У неділю рано зіллячко копала,
А у понеділок переполоскала,
Як прийшов вівторок — зілля ізварила,
У середу рано Гриця отруїла.
У четвер надвечір Гриценько помер,
А прийшла п'ятниця — поховали Гриця.» [12]

В цій пісні немає навіть натяку на те, що Маруся жалкує про свій вчинок і тому цілком можливо, що вона була створена до того, як дівчина втілила свій план в життя, так як згідно з легендою, в день поховання Гриця вона сама прибігла до церкви та, обливаючись сльозами, зізналась у скоєному.

Орієнтовно влітку 1652 році мала відбутись страта Марусі Чурай на центральному майдані Полтави. Незадовго до приведення вироку в дію, страту перервала поява посланця Богдана Хмельницького, який привіз з собою наказ гетьмана про помилування піснярки. Що не дивно, у збережених на сьогоднішній час універсалах Богдана Хмельницького цього документу немає. Можливо, він був не офіційним, а приватним, призначеним Мартину Пушкарю. Через терміновість часу для офіційного оформлення не було, тому довелось обмежитись підписаною особисто гетьманом наказом.

І О.Шаховський, і О. Шкляревський написали свої варіанти листа : О. Шаховський наголошує, що дівчину було помилувано також через героїзм її батька, а О. Шкляревський стверджував, що велику роль у її помилуванні відігравав її талант піснярства. Співставивши два варіанти, можна відтворити приблизний текст наказу:

«Полковникові, Судді, Старшинам і всьому Полтавському полку.

Наказ

В розумі ніхто не губить, кого щиро любить. Отже і карати без розуму не доводиться, а тому наказую: зарахувати голову полтавського урядника Гордія Чурая, відрубану ворогами нашими, за голову його дочки Марини Чурай, в пам'ять героїчної загибелі батька і заради чудових пісень, що вона їх складала. Надалі ж без мого наказу смертних вироків не здійснювати. Марину Чурай з-під варти звільнити».[31]

Цікаво, що і Шаховський, і Шкляревський, і Г. Бораковський стверджують, що Марусю врятував саме Іван Іскра. Він самостійно прибув до Богдана Хмельницького і, скориставшись його прихильністю, сприяв помилуванню дівчини.

Існує декілька версій про те, як закінчилось життя Марусі Чурай. О. Шкляревський в своєму нарисі пропонує дві версії. Перша полягає в тому, що після тривалого перебування у вогкій в'язниці піснярка захворіла на сухоти і померла від них в той же рік, а друга – що вона відправилась у мандрювання і померла в монастирі. О. Шаховський зазначає, що дівчина після помилування прожила недовго і померла в 1653 році[12].

Пісня «Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці» була, імовірно, останнім твором Марусі Чурай. Значення її творчості у контексті ліричної поезії беззаперечно вагоме, незалежно від того, чи підтверджене її існування документально. Опираючись на зібрані багатьма фольклористами матеріали,

можна зробити висновок, що дівчина на ім'я Маруся Чурай все ж існувала. Близько двадцяти знайдених пісень розповідають про її душевні переживання і, проаналізувавши їх можна створити цілісну картину подій її життя. Імовірно, певна кількість її пісень і досі вважаються народними, безіменними творами. Леонід Кауфман в своїй «Післямові» згадував про такий факт: «Український радянський поет Іван Хоменко, збираючи матеріали для своєї драматичної поеми „Марина Чурай“, знайшов у матеріалах козацького законодавства XV—XVII століть текст вироку полтавській піснетворці. Цей цікавий і, поки що, єдиний документ, що доводить історичність особи Марусі Чурай. Зміст вироку, стиль і мовні особливості дають підставу вважати його справжнім історичним документом» [4, с.120]. Проте це теж лише згадки. А от український літературознавець Михайло Возняк вважав, що «лише на фантазії побудована пісенна творчість Марусі Чураївни, якій поприписувано кілька пісень („Ой не ходи, Грицю“, „Засвіт встали козаченьки“, „Віють вітри, віють буйні“, „Грицю, Грицю, до роботи“ й ін.). Сталося це, правдоподібно, з легкої руки недосвідченого знавця України кн. Шаховського, що в повісті „Маруся, малороссийская Сафо“ підсунув героїні з часів Хмельниччини цілком довільно написання згаданих пісень».[3]

Тож, поки немає категоричного заперечення існування піснярки, вона має право називатись «дівчиною з легенди, українською Сафо»,

1.2 Відтворення образу Марусі Чурай в історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай».

Відомим, майже канонічним, твором, в якому розповідалась історія Марусі Чурай та її талант, став історичний роман у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай». Ліна Костенко є талановитою українською поетесою, яка почала свій творчий шлях в період «хрущовської відлиги» та «шістдесятництва» разом з В. Симоненком, Т. Коломійцем, М. Вінграновським, І. Драчем та ін. [20]

У своєму творі письменниця не тільки висвітлила події життя Марусі, а й переплела її лінію соціально-політичними перепиттями життя України 17 століття у період Національно-визвольної боротьби. Оpubлікували роман в 1979 р., і одразу став сенсацією в українській літературі – окрім історичної цінності, він приваблював читачів тим, що був написаний на українській мові, що на той час було великою рідкістю. Проживаючі у Казахстані українці переписували роман від руки, тільки б мати в себе примірник. [8] Український літературознавець Михайло Слабошпицький писав про роман так : «Маруся Чурай» Ліни Костенко — не просто наша обікрадена й поганьблена історія, не тільки художня енциклопедія життя українського народу середини XVII ст. Це історія, яка осмислює саму себе, мисляча історія. Це — партитура вічних мотивів духовного буття народу...»[1].

Роман складається з дев'яти розділів, у яких події ускладнені ретроспекцією (спогадами Марусі), та розгортаються лінійно. Кожен фрагмент твору доповнює загальну картину ,але, водночас, не руйнує її цілісності.

В сюжеті роману історичні факти переплітаються з подіями життя самої головної героїні. Це допомогло авторці водночас показати та поєднати в своєму творі побут, ментальні проблеми звичайних українців, які населяли територію Полтавщини та нелегке становище держави, яка була змушена боротись за свою свободу. Серед порушених Ліною Костенко проблем можна виділити такі:

- перевага матеріального над духовним та наслідки такого вибору;
- щирість та незалежність справжнього кохання від обставин, його незбагненність та неосяжність;
- зрада і пристосуванство, як шлях до смерті;
- конфлікт митця та суспільства, їх непорозуміння;

- трагічна боротьба українського народу за свою незалежність.

Таке нагромадження висвітлених проблематик зумовило створення складної композиційної побудови твору, що допомогло розкрити їх в повній мірі.

Ліна Костенко створює образ Марусі Чурай таким чином, щоб піснярка стала уособленням України. Вона спів ставляє її особисту трагедію з трагедією боротьби народу за свободу. Маруся в цьому випадку – голос народу, за допомогою пісень вона розказує не тільки про свої хвилювання, а й про те, що болить всьому українському народу. Вона усвідомлює те, наскільки цінний та важливий її дар для України. Коли Гриць приходить для того, щоб попросити пробачення, вона не може йому пробачити, адже це матиме вплив на її талант:

« Це ж цілий вік стоятиме між нами,

А з чого ж, Грицю, я складу пісні?» [9, с. 103]

Хист до написання пісень Маруся має від природи – він є невід’ємною частиною її. Адже поєднати в піснях історичні події, душевні переживання та звичайні побутові моменти так, щоб їх співала вся України, зможе не кожен.

Формування особистості, як відомо, починається ще змалечку. Дитинство Марусі не можна назвати легким, проте батьки її дуже любили і дали їй освіту, за що вона дуже вдячна їм :

«Я не забуду, тату, вас ніколи.

Хоч як було, і голод, і зима,—

спасибі вам, дали мене до школи,

де дяк учив і грамоти, й письма» [9, с.33]

Безперечно, батько мав великий вплив на формування особистості Марусі. Ліна Костенко описує його як відважного козака, що «гордий був, Гордієм він і звався» [33]. Батько піснярки був справжнім лицарем, який не вмів визнавати поразку, чим надихав свою доньку. Його смерть стала ударом і для Чураїхи, його жінки, і для самої Марусі. Це вплинуло й на її творчість, адже «печаль моя торкнула вперше слово»[9, с.35].

Мати Марусі теж зробила великий внесок в її виховання. Вона вчила її приховувати свій біль від людей, не показувати його. Сама вона також слідувала цим принципам:

«Було, сльозами набрякають очі,
вона ж сміється кутиками вуст.»[9, с.35]

Після смерті Гордія вона підтримувала доньку, як могла. Що примітно, вона також змальована принциповою та вірною своєму коханню – вона так і не вийшла заміж вдруге, хоча на неї поглядало багато парубків - такою вродливою була Чураїха. Тож Маруся також слідує за материними принципами - Ліна Костенко змальовує як вірну, щиро люблячу дівчину, яка і подумати не могла про те, щоб зрадити своєму коханому:

«Але ж Маруся так його чекала,
такі літа одна перебула!
Нікому ні руки не шлюбувала,
ані на кого й оком не вела.»[9, с. 13]

Гордій також описаний як вродливий та дужий чоловік, через що вони з Чураїхою пасують один одному. Маруся вважала їх шлюб нагородою – «звела їх доля, наче в нагороду» [36]. Приклад батьків став для піснярки зразком, а їхня щира любов один до одного сформувала її світогляд:

«Я — навіжена. Я — дитя любові.

Мені без неї білий світ глевкий.» [9, с.36].

Також, вже в дитинстві, в Марусі з'явилися перші почуття до Гриця, так само, як і в нього до неї:

«Коли ж у Гриця вибилося навусся
і Чураївна стала на порі,
то полюбила хлопцеві Маруся,—
могли б лише радіти матері.»[9, с.13]

Стосунки Маруся та Гриця були довготривалими, не дивлячись на те, що вони були дуже різними. Маруся була дуже емоційна, співчутлива, часто бувала сумною, в той час як Грицю вистачало набагато більш прозаїчних речей для того, щоб бути веселим. Головне для нього було бути ситим та розважатись:

Від того кидавсь берега до того.
Любив достаток і любив пісні.
Це як, скажімо, вірувати в бога
і продавати душу сатані. [9, с.13]

В той час, як Марусі було «і у курені солодко» [9, с.37] з коханим, Гриць вважав, що бідність ніяк не може вживатись зі щастям. В зв'язку з цим він весь час відкладав весілля, посилаючись на те, що потрібно ще заробити багато коштів і на саме весілля, і на проживання. Після того, як козацьке військо повернулось з-під Берестечка з поразкою, ставлення юнака до Марусі змінилось в гіршу сторону – він вже не був лагідним з нею, зробився «якийсь чужий,— мені чи вже й собі» [9, с.37], та знову наполіг на відкладенні весілля. Не дивлячись на те, що Гриць був сміливим козаком, він водночас був і слабохарактерним – його мати, Бобренчиха, була проти його шлюбу з

бідною Марусею, і він не смів з нею сперечатись. Для Бобренчихи ж гроші мали найбільшу в житті цінність – вона так само налаштувала й свого сина, проте Маруся не бажала вірити в те, що Гриць мілкий душею. Вона виправдовувала його перед своєю матір'ю:

«Він, мамо, гордий. Він козак. Він лицар.

І що для нього гроші, мамо— Дим» [9, с.38]

Все змінюється тоді, коли Гриць таки розриває стосунки з Марусею заради Галі Вишняківни – найзаможнішої дівчини в селі. Її статки приваблюють більшість парубків селища, їм сниться «придане горою, комори, скрині, лантухи, вози!» [9, с.42], і, звісно, приваблюють Бобренчиху. Жінка наказує Грицю одружитись з нею, і він малодушно підкорюється, так як і сам вважає цей шлюб виграшною партією. Галю ж Ліна Костенко зробила таким собі антиподом Марусі, починаючи зовнішністю, а закінчуючи характером та світоглядом. Галя білява, в той час як Маруся – чорнява. Вона має пишну фігуру, «пухкі рученята» [9, с.41], на відміну від високої та стрункої Марусі. Галя не має таланту ні до складання пісень, ні до їх виконання, «завжди щось спотворить» [9, с.41]. Її не можна назвати розумною чи дотепною – вона здатна лише поратись по господарству. Вишняківна не емпатична та не чуйна, її внутрішній світ далеко не тонкої організації. Навіть коли Гриць помирає, вона жалкує не стільки за ним, як за майбутнім чоловіком або просто юнаком, який помер занадто рано, а за коштами, які вже були вкладені в весілля :

«Вже тато наш і на весілля втратились,

а Гриць умер... а Гриця вже нема...» [9, с.7]

На відміну від неї, Маруся дуже жалкує свої вчинки; вона емпатична і співчутлива, тому страждає через смерть Гриця. Вона вважає себе більше не

гідною щастя і звинувачує себе в подальшій смерті матері. Коли Іван Іскра приходить, щоб запропонувати їй підтримку, вона відмовляє йому :

«— Мене, Іване,—отаку понівечену

Мене, Іване,—отаку гірку

Хай бог пошле тобі хорошу дівчину,

ще будеш ти щасливий на віку»[9, с. 130]

Сукупність характеристик, наданих Ліною Костенко, справді робить з неї дівчину чисту душею, занадто доброю для співіснування з більш приземленим та жорстоким оточенням – дехто з них зміг зробити з неї ворога. Її навіть нарекли відьмою, хоч звичайної спостережливості було б достатньо задля того, щоб зрозуміти її справжні наміри та нездатність навмисно вчинити таке зло кому-небудь. В кінці кінців, її опис стисло і влучно звучить у рядках:

«Ця дівчина не просто так, Маруся.

Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа.» [9, с. 22]

В своєму романі Ліна Костенко створила багато різноманітних образів. Що характерно – вона надає кожному з персонажів індивідуальну манеру висловлювання, унікальний набір лексики, пов'язаний з характером персонажу та його соціальним статусом. Наприклад, мова козаків та побудова речення дуже відрізняються від мови суддів та звичайних жителів. Козаки, як люди честі, борці за свободу та відважні воїни, звикли говорити про те, що спадає їм на думку прямо, без завуалювань і хитрощів. Судді ж говорять сухо, керуючись фактами та законами, а міщани, в основному, керуються своїми емоціями і перекручують події так, як вигідно їм. Звісно, такий прийом не є новим в літературі, проте Ліна Костенко наочно показала багатство мовної культури України. Вона використовує фольклорні словосполучення, які на момент написання твору були вже давно

непритаманні українському побутовому мовленню : «душа до ранку смутком осипалась», «слова самі на голос наворачались, як сльози наворачуються на очі» та багато інших. Це демонструє обізнаність поетеси та її вміння використовувати надбання української лексики.

Ліна Костенко закінчує роман на оптимістичній, на скільки це можливо, ноті. Дія твору закінчується напередодні Великодня, що, як ми знаємо, є святом надії та відродження. Недарма останній розділ має назву «Весна, і смерть, і світле воскресіння». Героїня Марусі, звісно, вже не зможе бути такою ж, якою була до трагічних подій свого життя. Більше того – вона захворіла на сухоти. Та вона не жалкує про свою скору смерть - лише про те, що вже не зможе заспівати [9, с.138]. Проте козацьке військо почало знову збиратись в похід і вона, несподівано для себе, почула, що козаки співають її пісні:

«І "Зелененький барвіночку",
 й "Не плач, не журися,
 а за свого миленького богу помолися".
 І про того козаченька,
 що їхав за Десну.
 "Рости, рости, дівчинонько,
 на другу весну!"
 І про воду каламутну,
 чи не хвиля збила.
 І про тую дівчиноньку,
 що вірно любила.

І про гору високою,

і про ту криницю....» [9, с.139]

А це означає, що її творчість житиме і після її смерті – вона стала неоціненним скарбом, і ці пісні будуть передаватись з вуст в уста через покоління і століття. Це вселяє надію – адже пам'ять вічна і важливіша за смерть. Одну тільки пісню Маруся просить не співати, поки вона жива – «Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці»:

«Дівчаточка, дівчатовька, дівчата!

Цю не співайте, я ж іще жива.» [9, с.139]

Образ весни – пори, коли просинається все живе і починають квітнути сади символізує також те, що Україна також має розквітнути, скинути з себе кайдани та почати нове, вільне життя. І в цьому й полягає основний сенс фіналу роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко.

1.3. Інтерпретації історії Марусі Чурай в інших видах мистецтва

Історія Марусі Чурай стала натхненням для багатьох діячів мистецтва – драматургів, режисерів, композиторів, письменників, художників і багатьох інших. Де і хто з тих, кого вразила і спонукала до створення власних творів ця легенда, просто відтворював оригінальну історію, вносячи в неї незначні зміни, а де хто дивився на неї по-новому, змінював кути погляду, в результаті чого створювалось щось нове та унікальне. Їх всіх об'єднує одне – бажання поділитись своїм баченням історії з світом.

Канонічним втіленням історії Марусі Чурай вважається саме однойменний роман у віршах Ліни Костенко. Саме його часто брали за основу митці.

Богдан Струтинський, художній керівник Національної оперети та народний артист України, свій шлях режисера почав, втілюючи на сцені

твори Ліни Костенко. Він часто радився з самою поетесою, спілкувався з нею. Його оперета «Маруся Чурай» за Ліною Костенко є в репертуарі Національної оперети з лютого 2018 року і до сих пір не вийшла з репертуару. Цей проект був доволі експериментальним і ніхто не покладав на нього особливих надій, проте вона тільки ще раз засвідчила величезний сценічний потенціал цієї історії. Як казав сам Богдан Струтинський: «Свого часу ми поставили "Марусю Чурай". Чув тоді від колег: як то – Маруся Чурай і оперета? Задаю питання: якщо театр оперети – то він має карму, він прив'язаний, на ньому є ошийок і він повинен ставити лише жанр оперети? Ми би так не зрушили з місця. На пальцях можна порахувати надзвичайно круті оперетні вистави – це 5 назв. А так їх загалом 10 – і що навколо цього крутиться? Тому для себе я прийняв колись рішення, що це театр широкого профілю, який не обмежується одним жанром: це і оперета, і опера, і опера-буф, мюзикли і музично-драматичні вистави, і навіть кантата.»[24]

Режисер-постановник Сергій Павлюк, який здійснював постановку вистави в раніше не окупованому Луганському та Рівенському театрах, казав про неї так : «Маруся Чурай» Ліни Костенко - твір, який сьогодні є надзвичайно актуальним, там дуже багато рядків, які, на мій погляд, відображають наш час ». [23]

Як пише в своїй статті Олег Листопад, « вистава буквально тоне в символізмі»[15]. Символами в ній виступали колеса від возу, які актори мали носити за собою майже всю першу дію, крила від вітряка, шаблі, залізні казанки. Критик оцінює роботу художниці по костюмах Наталії Ридванецької : «Такого вдалого поєднання крою, матеріалу й кольору давно не бачив» [15]. Художником-постановником був Сергій Ридванецький. Музичне супроводження хору виконувало народні пісні, авторство яких приписують самій Марусі Чурай. У висновку, як пише Олег : «Постановка в Національній опереті «Марусі Чурай» ще раз довела, що маємо чимало національного матеріалу, гідного найкращих сцен. А також засвідчила величезний

сценічний потенціал цього твору. Безперечно, «Маруся Чурай» привабить й інших театральних та кінорежисерів, композиторів, продюсерів у різних сферах.» [15]

До складу постановчої групи входили: Сергій Павлюк – режисер-постановник, Юрій Бусс – балетмейстер-постановник, Наталія Скуба – асистент балетмейстера, заслужена артистка України Ружена Рубльова – хормейстер, Сергій Дідок- диригент. Щодо артистів, то роль Марусі виконувала Тетяна Дідух, Гриця – Олексій Крилов, Галі – заслужена артистка України Оксана Прасолова, Чураїхи – заслужена артистка України Валентина Донченко-Бутковська, Івана Іскри – заслужений артист України Дмитро Шарубін.[10]

Чимало вистав було й за іншим твором, який по-своєму інтерпретував легенду про Марусю Чурай – «У неділлю рано зілля копала» Ольги Кобилянської. З оригінальної історії в цьому сюжеті залишилась проблема любовного трикутника та помсти після зради.

У 1965-му році українським композитором Віталієм Кирейко була створена опера «У неділлю рано зілля копала». Сама Ольга Кобилянська в листі до Лесі Українки 22.12.1908 р. згадувала про те, що хотіла б написати оперу на цей твір. [30] Бажання письменниці в 1965-му втілив лібреттист М. Зоценко. Працюючи над текстом, він намагався зберегти як можна більше оригінальних віршів першоджерела Кобилянської. Особливо М. Зоценко намагався не змінювати уривки повісті, в яких письменниця пережодила на баладний тип викладу. Пісні та арії опери були написані в народному стилі. Загалом, опера побудована на лірико-побутових епізодах і розкритті трагічної долі головної героїні Маври.

Партію Гриця в опері виконав заслужений артист УРСР О. Врабель. «Він не йшов, а летів: це був справжній парубок з полонини, повний свіжих сил та пристрасті. Як лунав його молодий дзвінкий голос у пісні Гриця «Ой,

дана, дана, дівчина, кохана». [30] Роль Настки виконала Л. Божко, а цигананки Маври – Т. Поліщук. А Животенко відгукується про виконання ролі Маври так: « Її красиве мецо-сопрано поєднується з глибоким відчуттям характеру і душі мудрої циганки». [30] Партія Маври вважається однією з найбільш вдалих в опері. Її персонаж має логічний розвиток в психологічному плані, і це відображається в динамічних та експресивних речитативах та аріях.

Мистецтвознавиця Ірина Шестеренко, яка у свій час досліджувала творчість Віталія Кирейка, написала книгу, присвячену творчості композитора, і у ній відгукувалась про оперу «У неділлю рано зілля копала», так: «В. Кирейко зумів проникнути в ідейну суть твору О.Кобилянської, втілити в музиці психологічну глибину його образів, жанрово-фольклорний колорит, романтичний тон оповіді»[30]

По мотивам історії Марусі Чурай створено та поставлено велику кількість театральних п'єс.

В 1887 році видатний драматург Михайло Старицький видав свою інтерпретацію історії про отруєння Гриця у драмі «Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці». Він пропонує власну оригінальну версію того, як саме відбувались події відомої історії. Він опирається не тільки на пісню, а й на народні перекази про життя дівчини. Як зазначає Л. Сокирко, про п'єсу Старицького : «Старовинна народна пісня з її мотивами отруєння коханого, який кохає двох, народна легенда про Марусю Шурай, а до того ж, і написані на цю тему твори послужили драматургу для створення цікаво розгорненої інтриги і напруженого фінального акорду драми»[22]

П'єса побудована на основі фольклору – в ній використовується 19 пісень. Не всі з них належать Марусі Чурай – серед них є й обрядові. Деякі з пісень мають ще й танцювальний супровід. Михайло Старицький до назви п'єси додав уточнення, що це «драма із давніх часів, народна, з музикою,

співами, танцями, в 5 діях». Важливим є те, що драма саме «народна». Це виявляється в тому, що в п'єса містить в собі детальні описи обрядів щедрування та притаманних йому пісень та переодягань. Окрема увага проявлена звичаю « возіння Мелана», в якому описана і підготовка до нього і сам процес. Характерно, що в п'єсі діалоги поєднуються з піснями та танцями [2].

М. Старицький наділяє головних герої – Марусю і Гриця гордістю та, в певній мірі, егоїстичністю. Вони ставлять свою гідність на перше місце і обоє краще оберуть смерть, ніж приниження. Як каже сама Маруся : «Тільки й дати посміятися над собою, то краще мені живій у сиру землю лягти!»[21,с.430], а Гриць: «Не на такого напала! Надо мною не погордує, не потішить пихи! Хто мені раз наступив на ногу – другий раз не підставляю...»[21,с.442]. Через це їхні почуття отруєні сумнівами та ревностями. Конфлікт між ними загострюється через втручання в нього третьої людини – Хоми, який хоче розлучити пару. В цій інтерпретації Галя Вишняківна змінюється на Хому – багатого, хитрого, але підстаркуватого чоловіка. Він, на противагу оригіналу історії, бажає одружитись з Марусею. Брехнею і підступними вчинками він руйнує стосунки між закоханими та налаштовує матір дівчини на свою сторону. Він розпускає плітки про те, що Маруся збирається вийти заміж за Грицьового приятеля, Потапа і підбурює Гриця до одруження з Галиною Шеньовою, також заможною дівчиною. Таким чином, в п'єсі Старицького виникає декілька «любовних трикутників». [2] Та в його баченні основною причиною розставання головних героїв є нездатність чути один одного, через що вони легко піддаються впливу зовнішніх сторін. Вони не можуть керувати власними емоціями, здійснюють певні вчинки, не думаючи про наслідки та про те, що вони можуть завдавати болю своїм близьким людям. В кінці кінців, Маруся свідомо вирішує отруїти Гриця та померти разом з ним, допивши отруту до кінця. Але Гриць, розливши залишки зілля, заважає їй втілити план в дію,

тому їй доводиться зустрітись з наслідком своїх рішень – зі смертю Гриця. Дівчина божеволіє і співає ту саму пісню «Ой не ходи Грицю».

Михайло Старицький в своїй драмі розширює масштаби дії та ускладнює її психологічними аспектами. Цей погляд на легенду про Марусю Чурай, без сумнівів, відрізняється від першоджерела, але це дозволяє п'єсі набути повчальності, що робить її цінною.

У 1978 році відбулась прем'єра фільму « Ой не ходи Грицю, та й н вечорниці», за однойменною повістю Михайла Старицького. Створила фільм компанія Укртелефільм. Тривав він 75 хвилин, а його режисером був Ростислав Синько. Що важливо, актори в ньому говорили та співали на українській мові.[28] В фільмі прозвучали такі пісні: «Ой, піду я по добрій пороші», «Ой у лузі, та ще й при березі», «Ішов Гриць з вечорниць», «Ой сивая та і зозуленька», «Цвіте терен, цвіте терен», «Ой і зрада, карі очі, зрада», «Добрий вечір, тобі, пане господарю», «Летіла зозуля та й стала кувати», «Ой у лузі, та ще й при березі», «Ой не ходи, Грицю» та ін. [27] Виконували пісні солісти Державного хору імені Григорія Верьовки К. Радченко та Я. Гнатюк. [27] Варто зазначити, що в фільмі був виконаний танок «метелиця» під однойменну мелодію. Роль Марусі в фільмі вионала Антоніна Лефтії, акторка та заслужена артистка України, а роль Гриця – Іван Гаврилюк, Народний артист України. [27]

З'явилась однойменна вистава по мотивах життя Марусі Чурай і на сцені Рівненського академічного українського музично-драматичного театру. Режисером-постановником вистави став Сергій Павлюк, хормейстер – Ружена Рубльов, заслужена артистка України, режисер з пластики – Юрій Бусс, художник-постановник – Ольга Гоноболіна, художник по світлу – Валерій Манчук. Головні ролі виконали заслужені артисти України Ніна Ніколаєва (Маруся Чурай), Станіслав Лозовський (Гриць Бобренко). Вистава була сприйнята з захватом. Так відгукнулася про неї одна з глядачок, яка відвідала виставу, Анна Кутова: «Це голос наш, це пісня, це душа.

Така Маруся сьогодні — легкі витончені рухи від кінчиків пальців, до легких порухів всього тіла. Зболена Маруся Чурай. Втоплена від запитань суду і звинувачень людей. Мовчазна і самотня. "Все, що від мене лишилось, то власне уже не я". Говорить героїня Ніни Ніколаєвої. Віз, як грати з яких вона бачить лише сонце, яке її не покинуло і не звинуватило. Тільки сонцю, яке є над всіма, вона говорить правду. Маруся, яку створила Ніна- згасла, зранена, втоплена від життя, яке "не вийшло". Найвиразніший засіб актриси - погляд. Весь біль в погляді, через погляд я побачила погляд саме тої Марусі, як мені здалось, коли я лише читала вперше роман. І безумовно голос, яким акторка досконало володіє та керує, навіть найменший напівтон, який скерований нею саме в те русло дає ефект мурах по тілу. Все просто, без пафосу і надриву, Ніні не потрібно на собі "рвати волосся", щоб глядач плакав. Один напівтон. І в погляді, і в слові. Таким був сьогодні і Гриць. Який кається і плаче. Зворушливий і загублений між своєю душею, яка прагне любові і наріканням матері, які його обвивають, як змія. Все роздвоєння Гриця-Станіслава Лозоського сьогодні у тремтінні уст і сліз на очах. Він зрадив себе, а за тим і Марусю. Від цього його душа і погляд був, як у пораненого звіра.» [11]. Ці слова є ємним відгуком по виставу і в повній мірі описують її.

Побачила виставу про Марусю Чурай і полтавська публіка. Режисер - постановник Владислав Шевченко здійснив постановку в Полтавському академічному музично-драматичному театрі імені Миколи Гоголя. Прем'єра відбулась 4 липня 2019 року (Додаток А). За інсценізацію відповідав заслужений діяч мистецтва України Владислав Шевченко, аранжуванням народних пісень займався Олександр Сурженко. В цій виставі знайшло місце не тільки пісням, а й танцям – балетмейстером-постановником була Світлана Мельник. У виставі брали участь артисти балету та артисти оркестру театру, вокалісти. Особливістю інсценізації цієї постановки було те, що в дійові особи була додана душа Марусі, яку зіграла Ліда Кретова.

Виконавицею ролі самої Марусі стала Анна Денисенко, в персонажа Гриця перевтілювався Олександр Бородавка, а Галю зіграла Ольга Чернявська. [14] 22 вересня 2023 року в театрі цю виставу зробили інклюзивною - тепер її могли споглядати глухонімі люди, адже на сцені разом з акторами були перекладачі мови жестів. Ініціатива такого нововведення належить організації перекладачів мови жестів «Міст». Режисер Влад Шевченко говорить, що такий формат був для полтавського театру новинкою, яку з радістю підтримали решта учасників вистави: «Місяць тому до нас звернулася організація перекладачів з цією пропозицією. Ми пішли на зустріч та разом зупинилися на виставі про народну співачку Марусю Чурай. Після організаційних моментів разом з акторами ми готувалися до цієї вистави близько місяця. За цей час провели кілька репетицій з перекладачами, аби актори зрозуміли, як краще з ними працювати». [25] Цю виставу потім презентували на Міжнародному тижні глухих людей.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

В першому підпункті першого розділу було досліджено та проаналізовано джерела, з яких можна було дізнатись історію Марусі Чурай. Перелічені дослідники, які в різний час досліджували її життєвий шлях та творчість Григорій Квітка-Основ'яненко, Григорій Нудьга, Іван Хоменко. Зокрема, детально проаналізовано та порівняно роботи О. Шаховського та О. Шклярєвського.

В другому підпункті було проаналізовано умови створення Ліною Костенко роману в віршах Ліни Костенко, за мотивами легенди про піснярку. Було визначено значення роману у контексті історичних умов життя українців та сьогодення. Також детально проаналізовано бачення поетесою образів головних героїв та втілення їх в творі, проведені паралелі між образом Марусі Чурай та України, так як піснярка в цьому творі вважається уособленням нашої держави.

В третьому підпункті перелічуються інші твори мистецтва, в яких інтерпретувалась історія Марусі Чурай – опери, театральні постановки, фільми і т.д. Вивчено історії їх створення, визначено та конкретизовано причетність видатних людей до цього. Зокрема, звернено увагу на оперету «Маруся Чурай» Богдана Струтинського, за основу якої взято роман і віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай» та оперу «У неділю рано зілля копала» Віталія Кирейка, першоджерелом якої став однойменний твір Ольги Кобилянської. Також наявна інформація про п'єсу Михайла Старицького «Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці» та фільм, створений за цією п'єсою, для якого характерне використання не тільки пісень Марусі Чурай, а й відомих фольклорних композицій. Так як, про Марусю Чурай існує велика кількість саме театральних вистав, у третьому підпункті першого розділу розповідається про вистави «Маруся Чурай» Сергія Павлюка (Рівненський академічний український музично-драматичний театру) та «Маруся Чурай»

Влада Шевченка (Полтавський академічний музично-драматичний театр
імені Миколи Гоголя)

РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ЗАДУМУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПОСТАНОВКИ «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

2.1. Обґрунтування вибору теми. Лібрето

Сьогодні українці борються за збереження своєї національної ідентичності, відстоюють у кривавих битвах своє право на існування, підтвержене тисячолітньою історією, незалежність, самостійність, демократію. Україна ціною життів наших героїв стримує ворожу навалу і захищає європейські цінності. Мистецтво української хореографії не лишається осторонь, через танець доносить до світової спільноти реалії українського життя під час війни, поширює інформацію про нашу державу та її культуру, привертає увагу мільйонів людей до подій в Україні, показує красу і велич українського духу, віру у власні сили, у перемогу. Дуже важливо для нас, нащадків, показати українську народну хореографію на світовій танцювальній арені. А для цього необхідно, передусім, вивчати свою історію, історичні постаті, їх вклад, культуру, літературу, фольклорне хореографічне надбання. Українці та світова спільнота повинні з цікавістю та пошаною відкривати для себе багатогранність спадщини. Одне з ключових місць у ній посідає хореографічне мистецтво, яке розкриває українську національну ідентичність, поєднує традиції з духом сучасності.

Полтавщина здавна вважається колискою української культури. Являючись частиною Центральної України, вона є осередком створення неповторної, істинно української, безцінної у контексті розвитку української культури та історії, спадщини. Саме в Полтавській області народився Іван Котляревський, батько нової української літературної мови, зачинатель філософсько-літературної гілки Григорій Сковорода, та багато інших яскравих і унікальних історичних культурних постатей, одна з яких - легендарна піснярка Маруся Чурай - пісенне диво України, пісенні зразки якої проникають просто в глибину серця, пробуджують в ньому емпатію та

патріотизм, любов до рідної Батьківщини, показують незламність, волелюбність українців.

У самому середмісті Полтави, біля Полтавського академічного обласного музично-драматичного театру імені Миколи Гоголя, на Театральній площі, (на вулиці Небесної Сотні), розташований пам'ятник Марусі Чурай (Додаток Б). Його творцями стали полтавські скульптори Валерій Голуб та Дмитро Коршунов. Заввишки пам'ятник три з половиною метра. Він являє собою постать молодої дівчини в українському національному одязі. Її голова схилена в легкому сумі, у лівій руці вона тримає оберемок рослин, а права рука піднесена до обличчя. Маруся Чурай, або Чураївна, є втіленням героїчності та незламності українського народу і водночас його поетичності та талановитості. Піснярка, попри свій важкий життєвий шлях, знаходила в собі насагу створювати пісні, які дотепер виконують народні хори та які є основою для хореографічних постановок, що сприяє збереженню нашої історичної та культурної спадщини, пробудженню національної свідомості. Переглядаючи такі постановки, глядач надихається величчю українського духу, відчуває гордість за свою приналежність до нації, вчиться шанувати традиції. Це є неоціненним внеском у виховання молодого покоління, від якого залежить майбутнє України, адже саме зараз нашій державі потрібна національно свідомою сильна духом молодь, яка берегтиме і розвиватиме культурні традиції, відбудувуватиме вільну, незалежну, розвинену і демократичну Україну.

Лібрето.

Рано вранці, ще до сходу сонця, козаки збираються в похід. В їх числі Іван Іскра та Гриць Бобренко. Юнаки тренуються, передчуваючи важкі бої і, врешті решт, відправляються на війну (Додаток Б).

Проходить час. Маруся вкотре приходить на місце зустрічі з Грицем, виглядаючи його та очікуючи його повернення. Не побачивши його, дівчина

засмучується, та тут хтось прикриває їй очі. Налякана дівчина обертається і бачить перед собою Гриця. На radoщах вона кидається йому в обійми, і хлопець кружляє її навколо себе. Вони обоє щасливі бачити один одного, та насолоджуються кожною хвилиною возз'єднання. Гриць вкотре підхоплює дівчину на руки і повільно, неохоче, опускає її на землю. Пара завмирає в ніжних обіймах, проте їхнє усамітнення переривається звуками сміху юнаків та дівчат, які прийшли на вечорниці. Гриць та Маруся, обійнявшись в останнє, поспішають до гурту.

Вечорниці в самому розпалі – дівчата та юнаки танцюють, заграють один з одним, змагаються у вправності та майстерності. Дівчата демонструють свою ніжність та граційність, а юнаки – силу і витривалість. Та ось гуляння переривається появою Галі Вишняківни – заможної та дуже зверхньої дівчини. Вона одразу привертає до себе увагу як юнаків, так і дівчат. Юнаки заглядаються на неї, чим викликають незадоволення своїх дівчат. Ображені дівчата збираються в купку та починають обговорювати Галю, а юнаки сперечаються між собою в тому, хто перший спробує поспілкуватись з Галею. Поки горда дівчина всіма способами демонструє свою перевагу над присутніми, один юнак проривається до неї, але решта хлопців швидко повертають його до гурту. Скориставшись тим, що хлопці відволіклись на товариша, один з юнаків робить спробу по загравати з Вишняківною, але отримує рішучу відмову. Засмучений юнак повертається до своєї дівчини та просить у неї пробачення. Тим часом, його місце займає інший юнак. Він ще старанніше намагається вразити Галю, проте вона також відмовляє йому і він повторює долю попереднього залицьальника. Галя ж, врешті решт, помічає Гриця і вирішує, що він єдиний з юнаків, котрий гідний її уваги. Дівчина у своїй зверхній манері привертає його увагу та показує свою прихильність. Хлопці, зрозумівши, що Вишняківна зробила свій вибір, повертаються до своїх дівчат. Маруся ж, опинившись в натовпі, втрачає Гриця з поля зору і не бачить, як той, подумавши, вирішує відповісти Галі взаємністю. Гриць

запрошує Галю станцювати з ним польку і гурт радісно підхоплює їх танок. Спантеличена Маруся намагається зрозуміти, куди ж зник її коханий, але не може розгледіти його серед танцюючих пар.

Поволі, втомлені юнаки та дівчата починають розбрідатись додому. Гриць та Галя, захоплені один одним, не помічають цього. Танцювальний майданчик пустішає, і Маруся нарешті помічає, як Гриць кружляє в танці з іншою. Він підхоплює на руки Галю, а вона вередливо борсається, змушуючи його відпустити її. Тільки-но Галя торкається ногами землі, то швидко тікає, а Гриць в азарті біжить за нею.

Маруся вражена зрадою коханого. Спочатку вона наче збирається послідувати за Галею та Грицем, проте починає розуміти, що це нічого не змінить і відступає. Дівчина страждає від болю, який їй завдала ця зрада – вона падає на коліна і не може впоратись з своїми почуттями. У відчаї вона приймає рішення, яке має позбавити її страждань - Маруся вирішує отруїтись. Натхненна цією ідеєю, дівчина кидається збирати отруйні трави, щоб зварити зілля.

І ось, зілля вже готове, і Маруся збирається його випити. Проте, її плани порушує поява Гриця. Юнак благає її пробачити його, адже він зрозумів, що кохає лише Марусю. Дівчина робить спробу втекти від нього – вона не бажає його слухати. Та Гриць наполегливий – наздогнавши дівчину, він вихвачує з її рук глечик, так як зрозумів його призначення, і відставляє його в сторону. Юнак кається і хапає Марусю за руки, нагадує їй про те, як сильно вони кохали один одного. Його старання марні – попри те, що Маруся і досі кохає його, вона не здатна пробачити зраду. Вона прикладає великі зусилля, щоб відштовхнути його, і відвертається, показуючи, що більше не хоче з ним говорити. Зрозумівши, що не зможе бути щасливим без Марусі, Гриць зважується на рішучий фатальний крок – він випиває зілля та миттєво помирає, падаючи на підлогу. Під час падіння юнак випускає із рук глечик, і на цей звук Маруся повертається. Вона бачить мертвого Гриця і в розпачі

підбігає до нього, падає на коліна поруч; її серце розривається від болю, вона почуває провину за смерть коханого.

Головна площа Полтави. На ешафоті - Маруся Чурай. Навколо неї в своєму гніві чи жалю застигли люди, що прийшли подивитися її на страту – серед них присутня і Галя Вишняківна, яка зловтішається карою вбивці її нареченого. Проте обличчя Марусі незворушне – вона не боїться смерті, вона чекає її. Бій литаврів наближає час страти, але їх перериває поява Івана Іскри. Збентежені люди дивляться на юнака – він оголошує, що приніс з собою наказ від Богдана Хмельницького, і тому просить катів зупинитись. Всі завмирають, і Іван розгортає лист. В ньому йдеться про те, що гетьман наказує помилувати дівчину за її талант, бо пісні, які вона написала, підіймають дух козацтву перед боєм. Дехто невдоволений таким рішенням, а дехто – радіє. Та всі стоять нерухомо, доки Маруся спускається з ешафоту. Вона тихесенько наспівує мотив пісні « Ой не ходи Грицю(...)» та опускається на коліна. Дівчина не відчуває радості з приводу свого помилування, адже знає, що серце її відчуватиме біль до кінця її днів.

2.2. Вид. Форма. Жанр. Ідейно-тематичний аналіз.

Вид: народно-сценічний танець.

Форма: хореографічна композиція

Жанр: лірико-драматичний.

Тема: історія кохання піснярки Марусі Чурай, що трагічно закінчилась внаслідок зради.

Ідея: вірність коханню та своїм переконанням.

Надзавдання: засобами хореографічного мистецтва донести прагнення людини , долаючи всі перешкоди, бути сильним, не відступатись від своїх мрій , переконань та почуттів.

Драматургічна побудова постановки:

Експозиція: козаки збираються в похід ,з ними вирушає і Гриць.

Зав'язка: зустріч Марусі з Грицем після тривалої розлуки.

Розвиток дії :

I. ступінь: вихід гурту юнаків та дівчат; початок вечорниць.

II. ступінь: поява Галі Вишняківни, залицяння юнаків до неї. Своє вподобання Галя віддає Грицеві.

III. ступінь: страждання Марусі ,рішення отруїтись. Повернення Гриця ,його намагання отримати пробачення від коханої.

Кульмінація: Маруся не може пробачити зраду, рішення Гриця отруїтись. Смерть Гриця.

Розв'язка: підготовка до страти Марусі. Поява Івана Іскри з листом від Богдана Хмельницького. Помилування піснярки.

2.3. Шляхи та методи реалізації творчого задуму. Сценарно-композиційний план

Епізод	Виконавці	Світло	Музичний матеріал	Реквізит	Кількість тактів	Хронометра ж
<p>1. Підготовка козаків до походу, виступ у похід.</p> <p>На сцену вибігає молодий козак – Іван Іскра. Він закликає інших козаків до зборів на війну.</p> <p>Хлопці по черзі виходять з III правої куліси і сходяться в дві колони, «сідлають» коней та відправляються в похід.</p> <p>Зупинившись на перепочинок, козаки демонструють свою вдачу та кмітливість, володіння трюковими рухами, виконують кабріолі, присядки, вихваляються один перед одним у майстерності.</p>	Шестеро юнаків	Яскраве денне світло	« За світ стали козаченьки»		52 т.	2 хвилини 8 секунд

<p>Виконуючи рухи в парі, демонструють єдність та підтримку один одного.</p> <p>Згодом, Іван Іскра знову закликає всіх збиратись і вирушати далі. Осідлавши коней, юнаки виконують коло і двома колонами виходять зі сцени в III ліву кулісу. Вони рішуче налаштовані на вдалий бій – дехто змахує шаблею над головою, а дехто співає пісні.</p>						
<p>2.Зустріч Гриця і Марусі</p> <p>З III правої куліси вибігає Маруся. Вона схвильовано виглядає Гриця, який має повернутись з походу. Вона виконує різні оберти, шукає</p>	<p>Один юнак та одна дівчина.</p>	<p>Яскраве денне світло та рожева під світла.</p>	<p>«Українська фантазія» С. Попадюка. у виконанні Національного оркестру народних</p>		<p>16 т.</p>	<p>1 хвилина 10 секунд</p>

<p>поглядом хлопця, перебігає з одного краю сцени в інший. Зрештою, засмутившись, вона завмирає.</p> <p>З III лівої куліси вибігає Гриць. Він закриває дівчині очі, чим лякає її. Маруся обертається, і зрадівши, кидається йому в обійми. Юнак підхоплює дівчину і кружляє навколо себе. Коли він опускає її на підлогу, дівчина оббігає його та обіймає його ззаду. Гриць бере її за руку і вони разом оббігають коло, зупинившись по центру сцени. Там Маруся обертається навколо Гриця і опиняється по ліву сторону від нього. Вони</p>			інструментів України			
---	--	--	-------------------------	--	--	--

<p>кружляють, взявшись за руки. Гриць підхоплює дівчину під коліна, а вона спирається на його плечі, підібгавши ноги. Гриць повертається навколо себе, їхні обличчя спрямовані один до одного і він повільно опускає її на підлогу. Вони завмирають в обіймах, аж тут чують наближення гурту і обійнявшись в останнє, розходяться в різні сторони.</p>						
<p>3.Вечорниці З III лівої та правої куліс бігунцем вибігають юнаки та дівчата. Вони утворюють два кола, до яких приєднуються і Гриць з Марусею. Роз'єднавши</p>	<p>Шість дівчат та шість юнаків</p>	<p>Яскраве денне світло</p>	<p>«Українська фантазія» С. Попадюка. у виконанні Національного оркестру народних</p>		<p>120 т.</p>	<p>1 хвилина, 11 секунд</p>

<p>кола, юнаки та дівчата розбігаються по парах і утворюють дві лінії. Вони вітаються один з одним, після чого починають виконувати танцювальні комбінації. Після юнаки обводять дівчат навколо себе, і дівчата утворюють внутрішнє коло. Юнаки розходяться боковими присядками, даючи дівчатам простір, після чого стають на коліна. Дівчата в колі чергують бігунець з поворотами.</p> <p>Юнаки беруть дівчат за руки та бігунцем розходяться на півколо. В парах виконують танцювальні комбінації і завмирають,</p>			інструментів України			
--	--	--	-------------------------	--	--	--

обійнявшись.						
<p>4.Поява Галі Вишняківни</p> <p>З І лівої куліси поважним кроком виходить Галя. Вона складає руки на грудях, і, обвівши поглядом гурт, йде по півколу. Юнаки та дівчата реагують на появу дівчини – юнаки зацікавлюються нею та задивляються на неї, а дівчата обурюються з її пихатості. Помітивши реакцію хлопців, дівчата відокремлюються від них в окремий гурт і починають пліткувати про Галю та обурюються з поведінки своїх партнерів. Хлопці ж навпаки, сперечаються про те, хто підійде</p>	Шість юнаків та сім дівчат	Яскраве денне світло	«Старовинна полька» у виконанні національного оркестру народних інструментів України		49 т.	1 хвилина, 54 секунди

до неї першим. Тим часом Галя пританцьовує, адже хоче сподобатись оточуючим, а особливо Грицеві. Один з юнаків пробує залицятись до Галі, намагаючись вразити її високими паде басками та присядками, проте дівчина відходить до нього та відвертається, тим самим відмовивши йому. Засмучений юнак повертається до своєї дівчини, щоб попросити в неї пробачення. До Галі намагається залицятись інший юнак – він виконує високі кидки ногами і тягнеться до неї, проте вона відвертається і від нього.

Їй до вподоби лише Гриць, що

стоїть осторонь. Галя прагне захопити його своїм танцем. Хлопці тим часом повертаються до дівчат і стають в лінію.

Гриць запрошує Галю до танцю, і вони заводять всіх на коло. Гриць та Галя заходять в середину кола, де юнак виконує з нею підтримки, а решта учасників виконують навколо них польку і поволі виходять за куліси. Маруся намагається розгледіти серед них Гриця, але помічає його тільки тоді, коли на сцені залишається тільки Галя і Гриць. Юнак підхоплює Галю

<p>на руки, вона виривається і , виконавши оберт, тікає в І праву кулісу. Гриць слідує за нею.</p>						
<p>5.Маруся варить зілля Маруся біжить за Грицем і Галею по діагоналі. Потім вона відходить назад і виконує оберти по півколу і падає на коліна. Їй боляче за зраду коханого. У відчаї, Маруся збирає зілля, адже жити без Гриця вона не буде. Опинившись навпроти І правої куліси, Маруся , виконуючи grand jete , рухається до ІІ лівої куліси. За кулісою вона бере в руки глечик ,кладає отруту . Зробивши кілька кроків в сторону І правої</p>	<p>Одна дівчина</p>	<p>Освітлення тьмяне, підфарбоване червоним</p>	<p>«Українська рапсодія» І. Левицького у виконанні національного оркестру народних інструментів України</p>	<p>Глечик</p>	<p>16 т.</p>	<p>43 секунди</p>

<p>куліси, вона підіймає глечик над собою.</p>						
<p>З І правої куліси виходить Гриць. Він просить у дівчини пробачення, проте вона тікає від нього.</p> <p>Пробігши коло, вони опиняються по центру сцени. Потім він робить спробу впіймати її, але вона вислизає з його рук.</p> <p>Гриць падає перед Марусею на коліна і відбирає в неї чашу з зіллям. Він хапає її за руки, але вона виривається і відвертається від нього. Гриць випиває вміст глечика і падає мертвим. Маруся підбігає і падає поруч із ним</p>	<p>Одна дівчина та один юнак</p>	<p>Освітлення тьмяне, підфарбоване червоним; наприкінці частини світло повністю вимикається</p>	<p>«Українська рапсодія» Л.Ревуцького у виконанні національного оркестру народних інструментів України</p>	<p>Глечик</p>	<p>28 т.</p>	<p>46 секунд</p>

<p>6.Страта і помилювання</p> <p>По центру сцени стоїть ешафот. По дві сторони від нього стоять учасники постановки (натовп). Двоє юнаків виводять Марусю і допомагають їй зійти на ешафот. З І правої куліси на сцену вибігає Іван Іскра. Він зачитує наказ Богдана Хмельницького про помилювання дівчини. Маруся сходить з ешафоту і стає на коліна посеред сцени. Світло вимикається.</p>	<p>Шість дівчат та п'ять юнаків</p>	<p>Світло тьмяне, на ешафот спрямований один прожектор; наприкінці танцю світло повільно вимикається</p>	<p>Запис бою литаврі, «Ой, не ходи, Грицю» у виконанні Марії Миколайчук, запис голосу.</p>	<p>Лист</p>		<p>1 хвилина, 6 секунд</p>
---	-------------------------------------	--	--	-------------	--	----------------------------

2.4 Характеристика дійових осіб.

У хореографічній постановці «Маруся Чурай» є два головних герої, двоє другорядних героїв та козаки та дівчата.

Маруся Чурай – це головна героїня постановки. Молода, вродлива дівчина, до того ж не обділена іншими чеснотами. Вона талановита і творча, їй притаманні чесність, почуття гідності та справедливості. Маруся розумна, а її серце чисте від лихих задумів. Не дивлячись на те, що сім'я її не заможна, багатство її внутрішнього світу робить її чи не найбагатшою дівчиною в селі. Вона самовиражається за допомогою своїх пісень, втілює в них свої емоції та переживання. Вона дуже вірна і повністю віддається своєму коханню – Грицю вона наділяє найкращими рисами, інколи й неприбутими йому, і вірно чекає того з походу, наче вже є його дружиною:

Маруся дуже принципова та безкомпромісна – вона не здатна пробачити зраду, навіть не дивлячись на глибину та щирість свого кохання. Вона відмовляє Грицеві у пробаченні, хоча серце її в цей час розривається. Марусині почуття настільки сильні, що її кохання залишилось в її серці навіть після зради Гриця. Після його смерті вона стала тінню самої себе, наче померла разом з ним.

Талант Марусі став причиною її порятунку. Сам гетьман Богдан Хмельницький наказав помилувати її, адже її пісні мали велике значення для підтримання бойового духу та почуття патріотизму серед козацького війська.

Гриць Бобренко – це коханий Марусі і другий головний герой постановки. Він дуже вродливий парубок, який користується увагою дівчат. На війні він проявляє себе як хоробрий і вправний воїн, але у звичайному житті має свої слабкості та недоліки. Як не дивно, але таке сильне кохання Маруся відчула до юнака, який був їй мало не протилежністю. Для Гриця не характерний потяг до чогось високодуховного, високоморального, творчого.

Він живе життя в своє задоволення, і найважливішими для нього є розваги та матеріальні блага.

Гриць справді кохає Марусю, але коли постає вибір між Галею, шлюб з якою забезпечить йому заможне життя і Марусею, яка може запропонувати йому тільки щире кохання і пісні, він обирає Галю. Таким чином, на заваді їхньому з Марусею щастю стають звичайні побутові проблеми, з якими він не хоче боротись.

Згодом, Гриць усвідомлює свою помилку та щиро кається перед Марусею, та запізно. В ту мить, коли він отримує від коханої рішучу відмову, він зважується на крок, який можна назвати як проявом сили, так і проявом слабкості – випиває отруту, призначену Марусі. Цей вчинок можна трактувати і як нездатність героя впоратись з наслідками своїх рішень, і, водночас, як прояв мужності, спроби заплатити за свою зраду та щиро покаятись.

Галя Вишняківна – це другорядна героїня постановки, дівчина, з якою Гриць зраджує Марусі. Вона заможна і пихата, неприємна в спілкуванні. Галя відчуває себе вищою за однолітків, чий батьки менш заможні за її батьків. Через це вона поводить ся з усіма дуже зверхньо, підкреслюючи це і поглядом, і жестами. Вона зневажливо ставиться до юнаків, які намагаються залицятись до неї, глузує з них і демонструє свою владу над ними. Коли вона звертає увагу на Гриця, то теж не виявляє своєї прихильності з повагою. Галя лише кидає натяк, який хлопець все ж розуміє і починає залицятись до неї. В їх поглядах на світ є багато спільного: Галя також залежна від матеріальних благ і її жаль за померлим Грицем не є щирим – вона жалкує не за обірваним життям молодого хлопця, а за втраченою вдалою партією для шлюбу, так як Гриць був заможним козаком, учасником війни.

Іван Іскра – козак, який виконує у війську роль полкового обозного. Він дуже шляхетний та гордий, для нього не притаманна улесливість та підлабузництво. Іскра справжній патріот і вправний воїн – під час походу він проявляє лідерські якості та свою сміливість. Він щиро любив Марусю, але не залицяється до неї, адже знав, що дівчина кохає Гриця. Натомість, він є для неї справжнім другом, який, в кінці кінців, і рятує її від смерті.

Козаки – відважні та сильні юнаки. Вони мужні та вправні, завзяті та готові до будь-яких викликів. Їм подобається змагатись у майстерності та вправності між собою та залицятись до дівчат.

Дівчата – вродливі та юні жительки селища. Вони граційні та ніжні, проте це не заважає їм водночас бути енергійними та активними. Залюбки заграючи з козаками та приймаючи їх запрошення до танцю, дівчата полюблять показати свої вміння виконувати складні танцювальні елементи. Вони горді та знають собі ціну, але разом з тим добродушні та мають гарну вдачу.

2.5 Музичний супровід, його особливості.

Підбір музичного супроводу для постановки «Маруся Чурай» був дуже кропітким та важливим процесом, адже музика мала в повній мірі відобразити характери персонажів та загальний настрій тієї чи іншої частини постановки.

Першою музичною композицією, використаною для постановки, стали «За світ стали козаченьки» в аранжуванні відомого українського композитора Левка Ревуцького. Він здійснив обробку пісень для опери «Тарас Бульба» М.Лисенка, внаслідок чого з'явився більш концертний варіант цього твору [6]. Авторство цієї пісні приписують самій Марусі Чурай, тож вона є відсиланням на її творчість. Але водночас, вона сюжетно повторює задум першого епізоду постановки і підкреслює емоційний настрій юнаків, які збираються на війну. Пісня помірний темп, музичний розмір – 4/4. Проте

динаміки в неї додає не оркестрова складова музики, а саме виконання вокальної частини хором. Пісня просякнута мужністю, хоробрістю та сміливістю, готовністю кинутись в бій та неодмінно перемогти в ньому.

Другою композицією, використаною в постановці, є «Українська фантазія», в обробці композитора В. І. Попадюка, відомого українського музиканта-сопілкаря [18]. Виконує – Національний оркестр народних інструментів України. Перша частина мелодії підкреслює ніжність та чуйність зустрічі Гриця та Марусі. Вона повільна за темпом, в певній мірі меланхолійна, музичний розмір – 3/4. Перехід до іншої за настроєм та темпом частини відбувається гармонійно, за рахунок прискорення партії сопілки. Вона вдало підкреслює занепокоєння закоханих щодо наближення гурту. Друга частина динамічна, швидка та весела – якраз такими і є вечорниці. Музичний розмір в ній змінюється на 4/4. Ця частина композиції передає настрій, характерний для молоді – енергійність, жвавість, ентузіазм та жагу до веселоців та кохання.

Третя композиція, це «Старовинна полька». Мелодія народна, у виконанні Національного оркестру народних інструментів України, диригент – лауреат національної премії імені Тараса Григоровича Шевченка, народний артист України, Віктор Гуцал [16]. Мелодія відповідає настрою героїні Галі Вишняківни – задиркуватий настрій та помірний, поважний темп, який підкреслюють ставлення героїні до оточуючих та до себе. Музичний розмір – 4/4.

«Українська рапсодія» І. Левицького у виконанні Національного оркестру народних інструментів України є заключною композицією [19]. Композиція дуже динамічна – вона відповідає настрою Марусі : вона починається з гучних акордів, що підкреслюють шок та біль героїні через зраду її коханого. Потім мелодія стає протяжною, більш спокійною – в цей момент героїня приходить до тями і починає варити зілля. Весь лейтмотив просякнутий відчаєм та приреченістю – Маруся не бачить для себе інакшого

виходу. Мелодія починає стихати в той момент, коли вона збирається випити отруту і різко змінюється, коли Гриць приходить до Марусі. Вона стає тривожною, сповненою рішучості – Гриць не бажає відступитись від спроб отримати пробачення, а Маруся, в свою чергу, не збирається пробачати його ні за яких умов. В певний момент мелодія набуває найбільшої динаміки та емоційного забарвлення – в ній відчувається фатальність. І в цю мить Гриць, отримавши відмову, випиває зілля, і Маруся падає поряд з ним на коліна.

Решта музичного супроводу не була основою для танцювальної частини постановки. До неї входить запис бою литаврів, фрагмент пісні «Ой не ходи Грицю ...» у виконанні співачки Марії Миколайчук, запис голосу одного з танцівників та запис наспівування мелодії пісні «Ой не ходи Грицю...» однією з учасниць. Запис бою литаврів сповіщує глядача про початок страти. Його ритм суворий, та навіює думки про неминучість того, що має статися. Після цього звучать чотири рядки з пісні «Ой не ходи Грицю...». Марія Миколайчук виконує їх доволі без емоційно, як застереження, до якого, як вона знає наперед, так і не дослухались. Низький тембр виконавиці та глибина її голосу доповнюють безрадінний зміст пісні та змушують глядача відчувати безнадійність. Черговий бій литаврів знаменує приведення вироку в дію, але він переривається рішучим голосом, який розповідає про наказ Богдана Хмельницького про помилування Марусі і зачитує його. Після цього лунає тихе і печальне наспівування мелодії пісні «Ой не ходи Грицю ...», яке, поступово затихаючи, завершує постановку і залишає у глядача розуміння того, що помилування зовсім не є для головної героїні щасливим фіналом, і що залишок свого життя вона проведе в жалю і горі.

2.6. Опис костюмів

Костюми є одним з виражальних засобів хореографії. Вони підкреслюють індивідуальні риси образів виконавців, створюють відповідний історичний антураж та атмосферу. В хореографічній постановці «Маруся

Чурай» костюми у головних та другорядних героїв відрізняються, і це зумовлено їхніми характерами та соціальним статусом.

Костюм Марусі Чурай. (Додаток Д) Костюм доволі простий, не відрізняється наявністю багатьох деталей, так як вона незаможна і не примхлива за характером. Проте він підкреслює її витонченість та гарний смак. Складається він з:

- білої лляної вишиванки, оздобленої червоно-чорною квітчастою вишивкою
- вишневого кольору полотняної спідниці крою сонце-кльош, оздобленої різнокольоровими стрічками по подолу, довжиною за коліно;
- білого під спідничника;
- синього поясу з жовтими китицями;
- червоної стрічки на голову;
- червоних черевичок;

Костюм Галі Вишняківни. Костюм Галі складається з найбільшої кількості елементів, так як має відображати її заможність та високий соціальний статус. (Додаток Г) Він складається з таких предметів одягу:

- біла лляна вишиванка, оздоблена червоно-чорною квітчастою вишивкою на грудях та передпліччях;
- полотняна коричнева спідниця, крою напівсонце, оздоблена різнокольоровими стрічками по подолу, довжиною до середини литки;
- темно-вишнева корсетка з велюру, оздоблена різнокольоровими стрічками та вишитими квітами;
- темно-вишневий передник з велюру, оздоблений різнокольоровими стрічками та вишитими квітами;
- червоні чоботи;
- червона стрічка на голову;
- вінок з квітів з довгими різнокольоровими стрічками;

- дві низки коралів.

Костюм дівчат. Костюми дівчат однакові, щоб не відволікати увагу від головних героїнь . До його складу входять:

- біла лляна вишиванка, оздоблена червоно-чорною квітчастою вишивкою на грудях та передпліччях;
- полотняної спідниці червоного кольору, оздобленої жовтою квітковою вишивкою по подолу, крою напівсонце та довжиною за коліно;
- червоний пояс з жовтими китицями;
- рожева стрічка на голову
- червоні черевички.

Костюм Гриця Бобренка. Костюм Гриця відрізняється від костюмів інших юнаків кольорами, щоб виділити його серед інших виконавців. До його складу входять:

- лляна сорочка білого кольору зі стоячим коміром; оздоблена червоно – чорною орнаментальною вишивкою по краях коміра, на грудях та на зап'ястках;
- широкий пояс червоного кольору з чорними китицями.
- шаровари з атласу синього кольору;
- чорні шкіряні чоботи

Костюм Івана Іскри:

- лляна сорочка білого кольору зі стоячим коміром; оздоблена червоно – чорною орнаментальною вишивкою по краях коміра, на грудях та на зап'ястках;
- широкий пояс коричневого кольору з чорними китицями.
- шаровари з атласу вишневого кольору;
- чорні шкіряні чоботи

Костюм юнаків. (Додаток В) Складається з :

- лляна сорочка білого кольору зі стоячим коміром; оздоблена червоно – чорною орнаментальною вишивкою по краях коміра, на грудях та на зап'ястках;
- широкий пояс синього кольору з жовтими китицями.
- шаровари з атласу червоного кольору;
- чорні шкіряні чоботи

В першій частині постановки всі юнаки одягнуті в червоні свитки, оздоблені жовтою окантовкою та сірі смушеві шапки зі шликом . Проте перед другою частиною вони їх знімають.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.

Другий розділ містить в собі пояснювальну записку, в якій є ідейно-тематичний аналіз постановки та висвітлено тему хореографічної композиції «Маруся Чурай».

В розділі детально розписано лібрето, основою для якого став роман у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай» та головна трагедія життя легендарної піснярки. В подальшому лібрето чітко розділено за законами драматургії

Також вказано те, що хореографічна композиція є лірико-драматичною за жанром та в її основі покладено лексику народно-сценічного танцю. Розписаний сценарно-композиційний план, який містить в собі опис послідовності переміщень виконавців з коротким описом та поясненням певних жестів та танцювальних комбінацій, їх кількість, особливості освітлення в тому чи інакшому епізоді, наявність реквізиту, музичний супровід, кількість тактів та хронометраж.

Розділ містить характеристику всіх дійових осіб, включаючи як головних, так і другорядних героїв. В ньому є інформація й про те, як музичні композиції використовуються в постановці; вказаний автор або композитор, подана коротка характеристика темпу, музичного розміру. Також роз'яснено, як музика підкреслює та посилює емоційне забарвлення певних частин танцю.

Окрім всього вище перерахованого, в розділі є й детальний опис костюмів усіх учасників постановки. Окрім переліку елементів одягу костюму героїв, додано роз'яснення щодо наявності окремих елементів в певного персонажа в зв'язку з його соціальним статусом або характером.

ВИСНОВКИ

В процесі створення кваліфікаційної роботи :творчого проєкту з пояснювальною запискою на тему «Літературний образ Марусі Чурай через призму однойменної хореографічної постановки було вивчено велику кількість матеріалів: нарисів, художніх книг, критики до літературних творів про Марусю Чурай. В першому підпункті особливу увагу приділено роботам О. Шаховського та О. Шкляревського, які в свій час намагались створити біографію Марусі Чурай: на основі її пісень, попередніх досліджень і т.д.. Окрім того, згадано і інших дослідників : Григорія Квітка-Основ'яненко, Григорія Нудьгу, Івана Хоменко. З усіх досліджених джерел скомпоновано цілісну картину життя піснярки, що сприяло в подальшому створенню власної інтерпретації її історії та адаптації її до втілення в хореографічній постановці. Другий підпункт містить аналіз роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко : особливості переосмислення історії піснярки Ліною Костенко, характеристика головних героїв, значення роману в контексті історичних умов життя українців. Аналіз проведено детально, так як в основу сюжету хореографічної постановки взято саме однойменний роман у віршах Ліни Костенко. В третьому підпункті викладена інформація про інші види мистецтва, в яких інтерпретувалась історія Марусі Чурай: оперету «Маруся Чурай» Богдана Струтинського, та оперу «У неділю рано зілля копала» Віталія Кирейка, п'єсу Михайла Старицького «Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці», однойменний фільм за мотивами п'єси, про вистави «Маруся Чурай» Сергія Павлюка, яку виконували на сцені Рівненського академічного українського музично-драматичного театру, та « Маруся Чурай Влада Шевченка (Полтавський академічний музично-драматичний театр імені Миколи Гоголя)

Другий розділ містить в собі лібрето, створене для постановки

« Маруся Чурай», на основі подій життя піснярки. А саме – показано роль її творчості у підтриманні патріотичного настрою серед козацтва, та історію її

нешасливого кохання, яке зазнало зради, наслідком чого стало ненавмисне вбивство, та смертний вирок, який змінився на помилування через цінність її творчості в контексті розвитку української культури. У розділі визначено ідею, тему, та над завдання постановки, зазначено її форму, жанр та вид. В сценарно-композиційному плані детально розписано епізоди, їх зміст та наповнення, кількість виконавців, що беруть в них участь, особливості освітлення, притаманні їм, кількість тактів музичного супроводу та його хронометраж. Також є детальний опис характеристики образів головних та другорядних героїв постановки.

Здійснена ретельна та кропітка робота щодо підбору музичного супроводу для окремих частин постановки у відповідності з їх емоційним забарвленням. За основу взято пісню «За світ встали козаченьки», в аранжуванні Л. Ревуцького та записи фонограм у виконанні Національного оркестру України : «Українська фантазія» В. Попадюка, «Українська рапсодія» І. Левицького, «Старовинна полька». Композиції з'єднані між собою таким чином, щоб створювалось враження однієї цілісної композиції, що не заважало б зануренню глядача в історію.

Крім вище перерахованого, подано детальний опис костюму всіх героїв постановки; кожен костюм відображає індивідуальні особливості персонажів, відповідає історичній дійсності та адаптований до сценічного використання.

У висновку, під час написання кваліфікаційної роботи було досягнуто поставлені на початку роботи завдання:

1. Досліджено життєвий шлях Марусі Чурай.
2. Досліджено історичні джерела, в яких описується життя піснярки Марусі Чурай.
3. Здійснене ознайомлення з літературними творами, в основу яких взято історію Марусі Чурай.

4. Проаналізовано художньо-аналітичні основи реалізації творчого задуму постановки «Маруся Чурай»
5. Створено лібрето, в якому в повній мірі відображався життєвий шлях піснярки.
6. Підібрано музичне оформлення, яке б допомогло розкрити образи головних героїв постановки.
7. Продемонстровані ескізи костюмів виконавців, які б допомогли підкреслити особистісні характеристики героїв постановки.

Маруся Чурай відіграє важливу роль у культурній та історичній спадщині України, її постать та творчість є невід'ємною частиною національного канону. Вона стала символом національного відродження та боротьби за свободу, і її значення в контексті історії України полягає в тому, що вона стала не тільки літературним персонажем, але і патріоткою, яка втілює дух українського народу. Її образ наділений героїзмом та самовідданістю, що надихає та спонукає до наслідування в контексті національної ідентичності. Вона також є символом жіночої сили та самовідданості в епоху, коли Україна переживала складні історичні часи. Це сприяло формуванню позитивного образу жінки, що бореться за свободу та гідність, і вплинуло на становлення гендерної рівності в українському суспільстві. Внесок її творчості неоціненний - її вірші та пісні, відомі й донині, зберігають в собі дух національної боротьби та патріотизму. Тож пам'ять про неї не повинна померти – українські митці мають зберігати її, та з раз у раз, створюючи хореографічні постановки, вистави, фільми, нагадувати людям про вклад, який зробила полтавська піснярка в нашу культурну спадщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висловлювання відомих людей про творчість Ліни Костенко / Бібліотека Української Літератури – UkrClassic.com.ua. Українська література. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/k/kostenko-lina/3448-vislovlyuvannya-vidomikh-lyudej-pro-tvorchist-lini-kostenko> (дата звернення: 22.11.2023).
2. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/7636/7638> (дата звернення: 05.12.2023).
3. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. — Львів: Світ, 1994. — Кн. 2. — 560с.
4. Дівчина з легенди. Маруся Чурай: Пісні / Л. С. Кауфман (упоряд., підгот. текстів та післямова) М. Стельмах (передм.). — К. : Просвіта, 2005. — 120с.
5. ДС редакція. Як придумали Марусю Чурай – DSnews.ua. «Ділова столиця» українською – найсвіжіші новини України та світу. URL: [https://www.dsnews.ua/ukr/society/russkaya-bereginya-kak-pridumali-marusyu-churay-11032018190000#amp_tf=Джерело:%20%1\\$s&ao=17003121254268&referrer=https://www.google.com&share=https://www.dsnews.ua/ukr/society/russkaya-bereginya-kak-pridumali-marusyu-churay-11032018190000](https://www.dsnews.ua/ukr/society/russkaya-bereginya-kak-pridumali-marusyu-churay-11032018190000#amp_tf=Джерело:%20%1$s&ao=17003121254268&referrer=https://www.google.com&share=https://www.dsnews.ua/ukr/society/russkaya-bereginya-kak-pridumali-marusyu-churay-11032018190000) (дата звернення: 18.11.2023).
6. [Енциклопедія українознавства](#) : Словникова частина : [в 11 т.] / [Наукове товариство імені Шевченка](#) ; гол. ред. проф., д-р [Володимир Кубійович](#). — Париж — Нью-Йорк : [Молоде життя](#), 1955—1995.
7. Коротенко О. С. Героїчний образ Марусі Чурай в хореографічному творі // Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі : матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 1-2 червня 2023 р.) Київ: НАККІМ, 2023, с. 161.

8.Критика «Маруся Чурай» Костенко / Бібліотека Української Літератури – UkrClassic.com.ua. Українська література.

URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/k/kostenko-lina/3447-kritika-marusya-churaj-kostenko> (дата звернення: 05.12.2023).

9.Ліна Костенко. Історичний роман у віршах "Маруся Чурай". Мала Сторінка. URL: <https://mala.storinka.org/ліна-костенко-маруся-чурай-історичний-роман-у-віршах.html>

10."Маруся Чурай" - Київські театри - Театр оперети в києві, Київський національний академічний театр оперети. Київські театри - Театр оперети в києві, Київський національний академічний театр оперети. URL: <https://operetta.com.ua/prem-yera-marusya-churaj/> (дата звернення: 22.11.2023).

11. МАРУСЯ ЧУРАЙ | Рівненський академічний український музично-драматичний театр. Головна | Рівненський академічний український музично-драматичний театр. URL: <http://dramteatr.com.ua/vist/item/3814> (дата звернення: 05.12.2023).

12.Маруся Чурай. Мамаєва Слобода. URL: <https://mamayeva-sloboda.kyiv.ua/publ/marusya-churai/> (дата звернення: 18.11.2023).

13.Маруся Чурай: правда і вигадки про українську Сапфо - Ukrainian people. Ukrainian people. URL: <https://ukrainianpeople.us/маруся-чурай-правда-і-вигадки-про-укра/> (дата звернення: 18.11.2023).

14. Маруся Чурай – Театр ім. М.В. Гоголя, Полтава. Про театр – Театр ім. М.В. Гоголя, Полтава. URL: <https://teatr-gogolya.pl.ua/repertuar/dramatichni-vistavi/marusja-churaj> (дата звернення: 05.12.2023).

15.Національна оперета прочитала «Марусю Чурай». По-своєму. Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/nacionalna-opereta-prochitala-marusyu-churaj-po-sv/> (дата звернення: 20.11.2023).

16. Національний оркестр народних інструментів України. Танцювальні мелодії. | Національний академічний оркестр народних інструментів України. Національний академічний оркестр народних інструментів України | НАОНІ України. URL: <https://noni.org.ua/our-cd/natsionalnii-orkestr-narodnikh-instrumentiv-ukraini-tantsyuvalni-melodiï> (дата звернення: 03.12.2023).

17. Пам'ятник Марусі Чурай [Архівовано 21 липня 2013 у Wayback Machine.] // інтернет-видання «Полтавщина» [Архівовано 3 травня 2011 у Wayback Machine.]

18. Попадюк Василь Іванович // [Українська музична енциклопедія](#). — Київ: [Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України](#), 2018. — [Том 5: ПАВАНА — «ПОЛІКАРП»](#). — С. 372

19. Р. Е. Мисько-Пасічник. Левицький Іван // [Енциклопедія сучасної України](#) / ред. кол.: [І. М. Дзюба](#) [та ін.]; [НАН України](#), [НТШ](#). — К. : [Інститут енциклопедичних досліджень НАН України](#), 2001–2023. — [ISBN 966-02-2074-X](#)

20. Реферат на тему "Життєвий і творчий шлях Ліни Костенко". Бібліотека української літератури УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/referats/printit.php?tid=12025> (дата звернення: 22.11.2023).

21. Старицький М. Твори: в 6 т. / Михайло Старицький. Київ: Дніпро, 1989–1990. Т. 2: Драматичні твори. Київ: Дніпро, 1989. 575 с.

22. Сокирко Л. М. П. Старицький: критико-біографічний нарис. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1960. 171 с.

23. ТИ МАЙЖЕ ТАМ >> Маруся Чурай. Афіша твоїх розваг Concert.ua. URL: <https://concert.ua/uk/events/marusja-churai?gclid=CjwKCAiAxreqBhAxEiwAfGfndO3QffTxbPFGC7Ow6oKh8zvklj3>

[PPwkH23jn0-UrKeJoMpscEyT6DBoCV0AQA vD_BwE](#) (дата звернення: 20.11.2023).

24.Українська правда _Життя. Навіщо класичному театру авангардна опера і як рятувати перформативну сферу під час війни: розмова з очільником Національної оперети Богданом Струтинським. Українська правда _Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/04/25/253989/> (дата звернення: 20.11.2023).

25.У полтавському театрі показали виставу «Маруся Чурай» із перекладом жестовою мовою (ФОТО). ЗМІСТ. URL: <https://zmist.pl.ua/news/u-poltavskomu-teatri-pokazaly-vystavu-marusya-churaj-iz-perekladom-zhestovoyu-movoyu-foto> (дата звернення: 05.12.2023).

26.Учасники проектів Вікімедіа. Маруся Чурай – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Маруся_Чурай (дата звернення: 01.05.2023).

27.Учасники проектів Вікімедіа. Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці (фільм) – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ой_не_ходи,_Грицю,_та_й_на_вечорниці_\(фільм\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ой_не_ходи,_Грицю,_та_й_на_вечорниці_(фільм)) (дата звернення: 05.12.2023).

28.. Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці. Офіційний вебсайт Державного агентства України з питань кіно. URL: <https://usfa.gov.ua/movie-catalog/oy-ne-khody-grycyu-ta-y-na-vechornyci-i9212> (дата звернення: 03.12.2023).

29..Чураївна Маруся // Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1967. Т.8, кн. XVI : Літери Уш – Я. С. 2147.

30.Шестеренко, Ірина (2008). Творчість Віталія Кирейка: Навчально-методичний посібник (українською). Київ: Купріянова. с. 428.

31.Шкляревський, А. Маруся Чурай // Бджола. — СПб., 1877 г., № 45, С. 711—712.

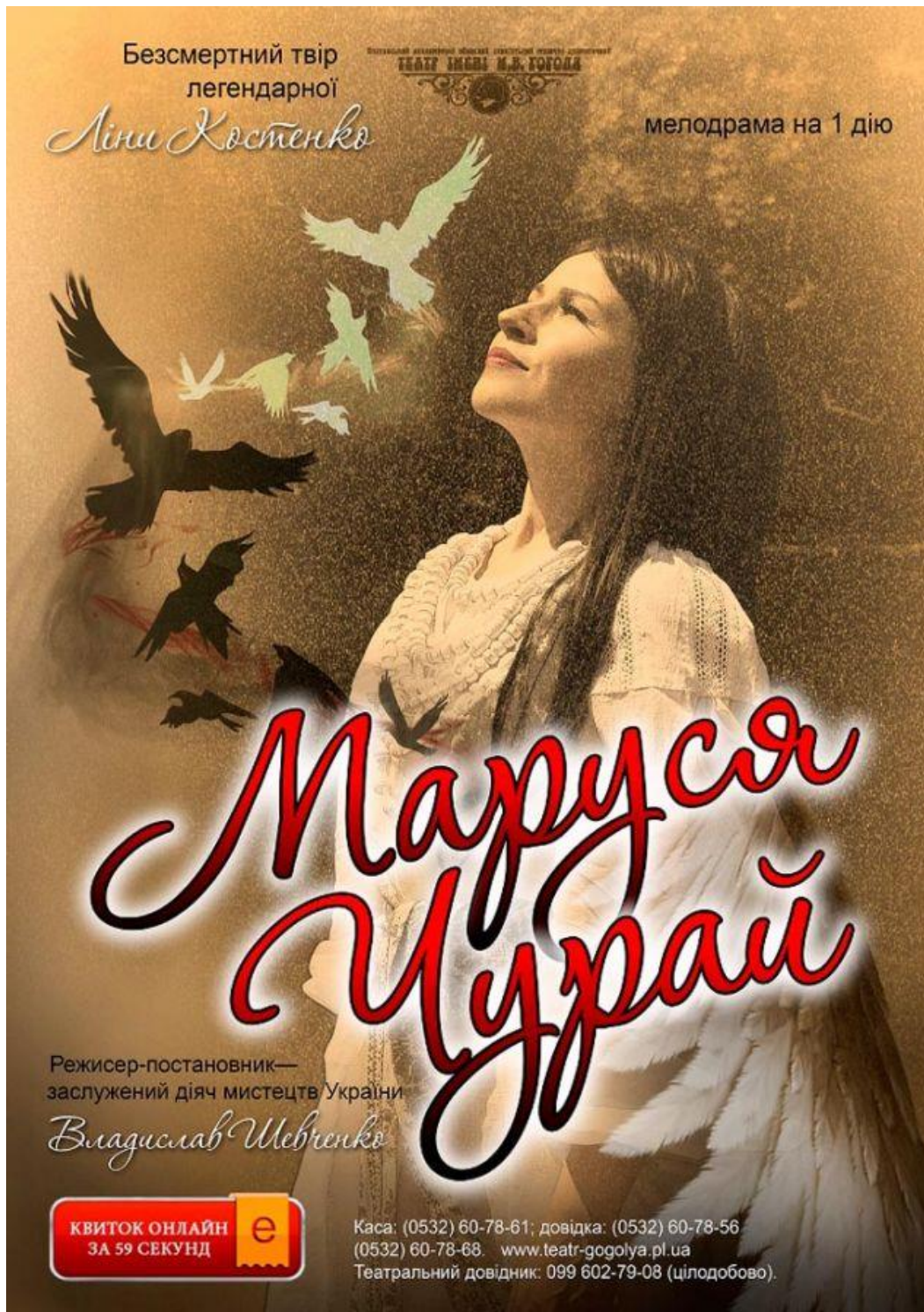
ДОДАТКИ

Додаток А

Безсмертний твір
легендарної
Ліни Костенко

ТЕАТР ІМЕНІ М.В. ГОГОЛЯ

мелодрама на 1 дію

*Маруся
Мураї*

Режисер-постановник—
заслужений діяч мистецтв України
Владислав Шевченко

КВИТОК ОНЛАЙН
ЗА 59 СЕКУНД

Каса: (0532) 60-78-61; довідка: (0532) 60-78-56
(0532) 60-78-68. www.teatr-gogolya.pl.ua
Театральний довідник: 099 602-79-08 (цілодобово).

Додаток Б

Додаток В

Додаток Г

Додаток Д

